

SIRADAKİ KIYAMET

SAĞ KALMA SANATI VE BİLİMİ

CHRIS BEGLEY

ÇEVİREN
EKREM BERKAY ERSÖZ

CHRIS BEGLEY

Su altı arkeoloğu, antropoloji profesörü, vahşi doğada sağ kalma uzmanı ve yazar. Lexington, Kentucky’de yaşıyor. Doktora derecesini Şikago Üniversitesi’nden aldı (1999). Ardından Fullbright bursuyla El Salvador’un yağmur ormanlarında, bölgenin kadim uygarlıklarıyla ilgili arkeolojik saha çalışmaları yürüttü. *Discovery Channel*, *BBC* ve *National Geographic*’in birçok programına danışmanlık yapmış olan Begley, Kuzey, Orta ve Güney Amerika’da ve Akdeniz çevresinde sayısız kazıya ve dalışa katılan bir *National Geographic* Kâşifi’dir.

EKREM BERKAY ERSÖZ

İstanbul’da doğdu (1982). Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi. Uzun süredir çeşitli yayınevleri için çevirmenlik yapıyor.

Başlıca Eserleri: Fred M. Donner, *İslam’ın Doğuşunda Muhammed ve İnananlar* (2021); Andy Merrifield, *Metromarksizm: Şebrin Marksist Bir Hikâyesi* (2019); Marshall G. Hodgson, *İslam’ın Seriüveni* (2017); Arthur Koestler, *Bir Bilim Tarihi Kitabı: Uyurgezerler* (2013); Paul M. Churchland, *Madde ve Bilinç* (2012); David Crowley ve Paul Heyer, *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum* (2010).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR | 11

ÖNSÖZ | 13

GİRİŞ | 17

I. KISIM

GEÇMİŞ: KIYAMETİN ARKEOLOJİSİ | 23

1

İŞLER NE ZAMAN BOZULUR? | 30

2

İŞLER NEDEN BOZULUR? | 58

3

İŞLER NASIL BOZULUR? | 85

II. KISIM

ŞİMDİ: KIYAMETİ HAYAL ETMEK | 111

4

KIYAMET FANTEZİLERİ | 118

5

KIYAMET KORKULARI | 149

6

KIYAMETİ OKUMAK VE YAZMAK | 173

III. KISIM
GELECEK: SIRADAKİ KIYAMET | 189

7
OLASI SENARYOLAR | 192

8
KİMLER, NEDEN SAĞ KALIR? | 213

SONUÇ | 271

KAYNAKÇA | 282

DİZİN | 296

TEŞEKKÜR

Kıyametten kendi başımıza sağ çıkmayacağız, aynı şekilde belirli bir topluluğun yardımları olmasaydı ben de bu kitabı yazamazdım. Her şeyden önce, eşsiz bakış açısı benimkini şekillendiren eşim Soreyda Benedit Begley'ye teşekkür etmek isterim. Salgın sırasında hem evimizin işlerine hem de ikimizin üstlendiği yeni sorumluluklara yön verirken bir de bu projeyi tamamlama yükünü benimle paylaştı. Ona ve bana aralıksız yoldaşlık eden çocuklarımız Bella, William ve Aaron'a da minnettarım. Evimizin kıyamet filmleri ve sağ kalma kılavuzlarıyla dolup taşmasına ve bizzat yaşadıkları çarpıcı toplumsal değişimler hakkındaki bitmek bilmez konuşmalara katlandılar.

Başta Kentucky'den Bill Sharp, Steve ve Kim McBride ve Gwynn Henderson ile Honduras'tan George Hasemann, Gloria Lara Pinto, Pastor Gomez ve Boyd Dixon olmak üzere, bana birçok şey öğretmiş tüm arkeologlara teşekkür ederim. Yakın geçmişte birlikte çalıştığım su altı arkeologları Peter Campbell ve Roberto Gallardo'ya da minnettarım.

Walt McAtee ve Cliff Westfall hem bu kitabın şekillenmesine katkıda bulundular hem de konuyla ilgili saatler süren tartışmalara katlandılar. Harcadıkları zaman ve çabalar için onlara minnettarım. İlk taslaklar hakkında yaptıkları yorumlar daha sonraki versiyonların önemli ölçüde iyileşmesini sağladı.

Bu kitap için röportaj yaptığım herkese teşekkür etmek

isterim: Ricardo Agurcia, Catherine Besteman, Heath Cabot, Craig Caudill, Kara Cooney, Josephine Ferorelli, Alejandro Figueroa, Gwynn Henderson, Scott Hutson, Takeshi Inomata, Patricia McAnany, Guy Middleton, Riccardo Montalbano, Adam Nemett, Chris Pool, Karen Ritzenhoff, Dahlia Schweitzer, Bianca Spriggs ve Mantha Zarmakoupi. Onlarla yaptığım sohbetler, sıradaki kıyamet hakkındaki düşüncelerimi şekillendirdi ve karmaşık görüşlerini berrak, anlaşılır bir dille sunmamı kolaylaştırdı. Bu proje üzerine benimle konuşmakla yetinmeyip salgın sırasındaki ve sonrasında hayata hakkındaki tartışmamıza radyo programım *Future Tense*'te de devam eden Kara Cooney, Bianca Spriggs ve Dahlia Schweitzer'a ayrıca teşekkür etmek isterim.

Son olarak yayın temsilcim Leslie Meredith'e, bana ulaşıp bu projeyi öneren Basic Books'taki editörüm T. J. Kelleher'a ve akademik yazılarımın hitap ettiğinden daha geniş bir kitleye ulaşabilmem için bana kılavuzluk eden redaktörüm Rachelle Mandit'e de teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Hiçbir şey sonsuza kadar sürmez. Fizik yasaları bizi kar-
gaşaya düşmeye zorlar, biz de buna boyun eğerez. Her
değişim bir sonrakini tetikler, öyle ki bu dönüşümler hayat-
larımıza ve toplumlarımıza iyice işler. Bu değişimler köklü
ve çarpıcı, bazen de kıyamet gibi olabilirler. Birçoğumuz bu
kıyamet gibi değişimler hakkında epey düşünürüz. Böyle bir
şey henüz olmamışsa bile kendimizi sıradaki kıyametin eli
kulağında olduğuna inandırırız. Sanırım her kuşak sonun
yakın olduğu hissine kapılıyor. Zaman zaman da haklı çı-
kıyor.

Köklü değişimlerin etkileri kalıcıdır ama dünyanın dö-
nüşümden önceki hâlini de anımsarız. Mitik bir geçmiş,
her şeyin yerli yerinde olduğu, romantikleştirilmiş bir devir
yaratırız. Ben bir arkeoloğum ve toplumların nasıl oluşup
dönüştüklerini araştırıyorum. Honduras'ın yağmur orman-
larında bu değişimlerin insanları yüzyıllar sonra bile nasıl
derinden etkilediğine tanık oldum.

“Kayıp Şehir’in hikâyesini bilir misin?” diye sordu, Don
Cipriano. Eliyle işaret ederek “Tam da şurada” dedi.

Cipriano ve ben oturmuş kamp ateşini izliyor, kahve
suyunun kaynamasını bekliyorduk. Yıllar boyu arkeolojik
araştırmalar yaptığım Honduras'ın Miskito Sahili'nde, yağ-
mur ormanının derinliklerindeydik. Neredeyse bir haftadan
fazladır yürüyor, onun bana gösterdiği arkeolojik sahaları
belgeliyorduk. Elbette Kayıp Şehir'in hikâyelerini duymuş-

tum. Herkes Kayıp Şehir hikâyesi anlatıyor, hatta birçok kişi orayı bulduğunu ileri sürüyordu.

“Gidip görebilir miyiz?” diye sordum; kuşkularım vardı ama başka bir antik sahayı görme fırsatı beni meraklandırmıştı.

“Hayır” diye yanıtladı Cipriano. “Yapamayız. Orası İspanyollar geldiğinde bütün tanrıların sığındığı yer. Tanrılarımızın ve dört bir yandan ilk insanların.” Cipriano bir Pech’di, yani 1000 yıl önce bu arkeolojik sahaları inşa eden halkın soyundan gelen bir yerli grubuna mensuptu. Pechlerle çalışıyordum çünkü onlar yağmur ormanını herkesten daha iyi tanıyorlardı. Yaklaşık bir yıldır onun köyünde yaşıyordum. Cipriano anlatmaya devam etti: “Tanrılar yalnızdır, şehri ziyaret ettiğinde her biriyle konuşman gerekir, yoksa öfkelenirler ve oradan ayrılmaya asla izin vermezler. Bu da yedi dilin tümünü bilmek demek. Biz ise bilmiyoruz.” Yedi yerli dilinin hepsini bilen tek kişi bile yoktu.

“Oraya hiç gittin mi?” diye sordum. Cipriano hüsrânını ve heyecanını güçlkle gizleyerek bana baktı: “Hayır. Dillerle ilgili söylediklerimi anlamadın mı? Oraya gitmiş olsaydım hâlâ orada olurdu. Ama nerede olduğunu biliyorum.” Durakladı ve siniri geçerken omuzları da düştü, sanki tüm enerjisi kaybolmuş gibiydi. Sesinin tüm canlılığı gitmişti.

“Belki bir gün gidebiliriz” dedi. “Bilmiyorum ...”

Onun bu ani teslimiyeti beni şaşırtmıştı. Belli ki gitmek istiyordu ama gidemeyeceğini de biliyordu. Oraya gitmek idealleştirilmiş bir geçmişe yolculuk etmek gibi olurdu. Oraya asla dönemezdi.

Bunun hakkında bir daha hiç konuşmadık, ben de oraya asla gitmedim onun için neden bu kadar önemli bir yer olduğunu anlıyorum. Kayıp şehir efsanesi, Beyaz Şehir efsanesi yüzyıllarca eskidir. İspanyol versiyonları Pech hikâyeleriyle iyice bütünleşmiştir. Günümüzde bu hikâyeler bir zamanlar epey zengin olup cangılda kaybolan büyük bir şehri anlatır. Özgün Pech hikâyelerinde ise burası bir şehir değildir. Onlar

burası için *Kao Kamasa* veya Beyaz Ev deyimini kullanmayı tercih ederler. Pech diline aşina olmayan yabancılar bu adı yanlış tercüme etmişlerdir. Özgün hikâyede şehrin büyüklüğü veya zenginliği hakkında hiçbir ipucu bulunmaz çünkü bu önemli değildir. Önemli olan buranın tanrıların evi olması ve Pechlerin geleneksel anayurdunda yer almasıdır.

Bölgede etkileyici birçok arkeolojik saha bulunur ama bura onun halkının atalarının yurdunu temsil eder. Bura geleneksel dünyalarının çöküşünden ve Avrupalılar tarafından etrafa dağıtılmalarından önce yaşadıkları yerdir. Bura toplumlarının parçalanmadan önceki hâlini yansıtır. Cipriano'nun buraya gitmeye çekinmesinden ve bura hakkında konuşma arzusundan çıkardığım kadarıyla önemli olan buranın yeri değil yitirilen şeylerin kendisiydi: Yağmur ormanında asla bulunamayacak bağımsızlık ve onur. Mesele mekân değildi, mitik, yarım yamalak anımsanan, kısmen hayal edilen, çöküş öncesi bir geçmişti.

Cipriano için bu uzak olay sadece geçmişle de ilgili değildir. Onun mitik bir geçmiş imgesi şimdiyi inşa ederken dayanak olarak kullandığı çerçeveyi şekillendirmişti. Ona göre şimdi olup bitmiş olabileceklerin –olanların– çarpık ve grotesk bir versiyonudur. Bu uzak, çöküş öncesi geçmiş imgesinin böyle bir gücü varsa, çöküş sonrası geleceğimize dair tasavvurlarımız nasıldır?

Geleceği nasıl düşündüğümüz önemli çünkü bu o geleceği şekillendiren bir şeydir. Cipriano'nun geçmiş tasavvuru onun şimdiyi görüşünü etkiler, geleceği düşünme şeklimiz bizi şimdi belirli şekillerde davranmaya iter ve bu eylemler de geleceği etkiler. Şimdi çevreme baktığımda kıyamet gibi bir geleceği hayal ettiğimizi görüyorum. Bunun hakkında yazıyoruz, filmler çekiyoruz ve buna hazırlanıyoruz. Her şeyin parçalanıp dağıldığını düşünüyoruz. Benimsenmesi hem sancılı hem de keyifli olan, incelikli kıyamet fantezileri yaratıyoruz. Bu fanteziler felaketlere hazırlanma şeklimizi etkiliyor ve olası geleceklere özgü değişkenleri belirliyor.

Peki, bunu neden yapıyoruz? Rahatça anlaşılacağı gibi, belki de gelecekte kaygı duyuyoruz. Muazzam güçlüklerle karşı karşıya geliyoruz, daha fazlası da ufukta görünüyor. Yine de sanki bundan fazlası da var. Nitekim görünüşe göre fanteziler kurmaktan keyif de alıyoruz. Fantezilerimiz tarihimizi, arzularımızı ve korkularımızı yansıtıyor. Bu fanteziler yarattığımız hikâyeleri şekillendiriyor. Bu hikâyeler de geleceğimizi etkiliyor.

Çoğu arkeolog gibi ben de durmadan dönüşen toplumları ve “çöküşler” diye adlandırdığımız bazı feci dönüşümleri araştırıyoruz. Arkeologlar bu değişimlerin nasıl ve neden gerçekleştiğini ve insanların hızlı veya köklü değişmelere nasıl tepki verdiğini araştırırlar. Birçok arkeolog bu konuya aşinadır, hatta bazıları bu konuyu araştırmalarının merkezine koyar. Ben de her şey parçalanıp dağıldığında aslında neler olup bittiğini ve hayalgücümüzün hangi noktada yetersiz kaldığını inceliyorum. Fantezilerimiz bu gibi olayların geçmişte fiilen nasıl gerçekleştiğiyle tutarlı değil. Kitapları ve filmlerdeki kıyamet anlatıları gerçek felakete hiç benzemiyor. Olayların nasıl gerçekleştiğine dair eğlendirici ve elverişli olan ama isabetli olmayan bir görüşe sahibiz. Yanlış felakete hazırlanıyoruz.

DİZİN

- 11 Eylül 2001 saldırıları 138, 163, 202
1918 grip salgını 197
2020 küresel salgını 197, 201, 266
40-70 kuralı 268
- A**
Agurcia, Ricardo 12, 81
ahlaklılık 162
aile çiftlikleri 222
Akdeniz havzası tarihi 96
Aldiss, Brian 139
Amerikan Yerlisi kültürler 56
anıt tipi 33
anıtlar 32, 43, 44, 68, 89
antik: ~ dünya 34; ~ uygarlık 195
antisosyal davranış 164
antropoloji 27
arkeoloji 25, 26, 27, 28, 32, 34, 46, 75, 142, 214; ~ tarihi 27
arkeolojik: ~ kayıtlar 83, 269; ~ kültürler 52
Armageddon anlatısı 177
ataerkil: ~ hayatta kalma beklentisi 108; ~ erkek egemenliği 107
ataerkillik 107
ateşli silahlar 170
Augustus, Romulus 48
Avrupa: ~ devletleri 27; ~ krallıkları 69
Avrupalı topluluklar 205
- B**
barınak inşa etme becerisi 233
basit teknoloji 141
baskıcı hükümetler 170
Batı Roma İmparatorluğu 30, 46, 47, 48, 73, 74, 75, 94, 95, 96, 98, 198, 201, 212
Begley, Joe 128
Besteman, Catherine 12, 191, 283
beşeri bilimler 248
bilgi 4
bilim(ler) 26, 60, 77, 197, 248, 267, 279
bireysel kahramanlıklar 84, 125
Birinci Dünya Savaşı 150, 203
biyolojik: ~ çeşitlilik 182; ~ farklılıklar 218
Bizans batıkları 47
Boone, Daniel 50, 130
Brockovich, Erin 129
Bronz Çağı 34
- C**
Cambridge 7
Campbell, Peter 11, 46
Carter, Jimmy 181
Caudill, Craig 12, 233
cinsellik 107, 139, 184, 217

cinsiyet 28, 139, 185, 217, 229
 cinsiyetçi: ~ anlatı 143; ~ düşünce 143
 cinsiyetçilik 143, 166, 228, 273
 Cipriano 13, 14, 15, 25
 Cooney, Kara 12, 96, 97, 104, 105, 106, 107, 212, 220
 Cooper, James Fenimore 130
 Covid-19 58, 60, 68, 98, 100, 101, 121, 124, 125, 136, 140, 146, 156, 184, 191, 197, 202, 218, 231, 246, 266, 267, 269, 273
 Crow, Jim 105

Ç

çağdaş: ~ dünya 29; ~ fanteziler 84; ~ siyasi retorik 164; ~ toplum 121
 çevre politikaları 184
 çevre tahribatı 37, 40, 68
 çevrecilik 181, 182
 çevresel: ~ fenomen 62; ~ bozulma 190; ~ sorunlar 66
 çiçek: ~ hastalığı 83; ~ virüsü 79
 çokkültürlülük 137
 Çoktavlar Gözyaşı Yolu dönemi 101

D

De Soto 78, 79, 80, 295
 değişkenlik 63
 demokrasi 70
 Denevan, William 54
 dışlanma 170, 246
 Diamond, Jared 30, 45, 268, 286
 din 95, 183
 dinî: ~ inançlar 88; ~ anlatılar 175, 177, 184; ~ gruplar 183; ~ kıyamet anlatıları 175, 176; ~ kıyametler 175; ~ kıyamet tasavvurları 175
 distopik gelecekler 120
 distopyacı: ~ anlatılar 18; ~ gelecek anlatıları 18
 Dixon, Boyd 11
 doğal felaket 121, 204
 dönemci premilenyalizm 179

Drollinger, Ralph 180
 Dunbar-Ortiz 130, 285
 durum farkındalığı 171, 172
 dünya: ~ düzeni 165 ;~yı bilme biçimleri 193

E

edebiyat 117
 ekobölge 42
 ekonomik: ~ çöküşler 17; ~ eşitsizlik 152; ~ sistem(ler) 94, 146, 211
 elektromanyetik darbe 119
 endüstriyel tarım 222
 entelektüellik 193
 erdem tipi 162
 eril senaryolar 141
 erkeklik üslubu 160
 eskatolojik: ~ dinî düşünceler 116; ~ düşünceler 178
 eski Sovyet devletleri 146
 Espinoza, Fatima 204, 269, 274
 eşitlikçi tarım 143
 eşitsiz sistem 129
 ev: ~ güvenliği 167; ~ temizliği klimesi 134
 Evanjelic Hıristiyanlık 173

F

faşizmin 203
 federal hükümet 50
 felaket: ~ çağı 83; ~ kapitalizmi 204
 Ferorelli, Josephine 12, 151
 Figueroa, Alejandro 12
 Filson, John 130
 fizik yasaları 13
 Foster, Gwendolyn 120, 153

G

Gallardo, Roberto 11
 Gaskin 59
 gayrimeşrulaştırma tipi 171
 geç: ~ Roma batıkları 47; ~ Roma dönemi 47, 76; ~ Tarih Öncesi Dönem 52

geçmiş geleneksel roller 166
 gelecek: ~in arkeolojisi 29; ~ tasavvuru 112, 167, 180, 272
 geleneği kaybetme korkusu 166
 geleneksel: ~ erkeklik 140; ~ erkeklik biçimi 144; ~ coğrafi bölge 164; ~ düşünme biçimleri 143; ~ erkeklik 141, 142; ~ var olma biçimleri 143; ~ var olma tarzları 166; ~ zirai sistemler 164
 Gibbon 48, 76, 286
 giyim standartları 236
 Gomez, Pastor 11
 göktaşı çarpması 196, 198, 208
 Gregoryen takvim 44
 grup kimliği 170
 güçlü: ~ aile bağları 226; ~ bireycilik anlatısı 177
 güncel kıyamet anlatıları 129
 gündelik: ~ etkileşim 96; ~ faaliyetler 26; ~ gerçeklikler 97; ~ kasaba hayatı 171; ~ söylem 157

H

hamilik türleri 106
 Harrod, James 50
 Hasemann, George 11, 90
 hastalık: ~ dalgaları 81, 82, 99; ~ deneyimi 86
 hazırlıkçılar cemaati 134, 162, 164
 hazırlıkçılık 152, 250; ~ kültürü 131, 140
 hazırlıklılık erdemi 164
 Henderson, Gwynn 11, 12, 55, 83, 220, 287
 heterojenlik 63, 280
 Hıristiyanlık 173, 181, 182
 Honorius, Flavius 97
 Horne, Gerald 57
 hukuk düzeni 116
 hukuki otorite 94

I

Inomata 12, 40, 63, 64, 65, 66, 71, 104, 288
 ırk 137, 148, 156, 217, 280; ~ eşitsizliği 156
 ırkçılık 121, 143, 219, 228, 244, 273
 Ison, Cecil 49

İ

ikili erkek/kadın rolleri 107
 İkinci Dünya Savaşı 135, 140, 181, 203, 256
 İkinci Dünya Savaşı 150, 203
 iklim değişikliği 18, 37, 68, 72, 111, 116, 151, 161, 180, 184, 185, 193, 194, 195, 196, 200, 201, 203, 205, 210, 246, 249, 271
 ikonografiler 25
 iktidar merkezleri 88
 ilahi adalet 115
 imge 42, 51
 imparatorluk(lar) 147; ~un merkezi 97
 imparatorluklar 147
 insanları örgütleme deneyimi 136
 insanlık 51, 81, 95, 101, 173, 184, 229
 İslam uygarlığı 95

J

Jeffersoncu ideal 143

K

kadim uygarlıklar 219
 kahramanlık: ~ arzusu 127; ~ olanakları 144
 Kallman, Meghan 151
 kamu: ~ alanları 198; ~ hizmetleri 195
 kamusal eylemler 125
 kapitalizm 127
 karmaşık sistemler 201, 204
 kaygılar listesi 151
 kayıp şehir efsanesi 14

Kemp 194, 195, 289
 kentsel bölgeler 88, 137
 kıyamet: ~ anlatıları 16, 18, 33, 121, 122, 126, 135, 139, 140, 150, 151, 157, 160, 161, 163, 173, 175, 176, 210; ~ düşünceleri 174; ~ fantezileri 15, 19, 125, 126, 151, 232, 272; ~ günü saati 150, 202, 203; ~ hikâyeleri 20; ~ imgeleri 125; ~ ortamı 161; ~ romanı 125; ~ sonrası dünya 132, 171; ~ tasavvuru 134
 Kidder, Alfred 142
 kimya 248
 klasik: ~ dönem 43, 44, 45, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 71, 87, 88, 89, 199, 220; ~ Maya çöküşü 44, 62, 93, 94; ~ Mayalar 98; ~ Maya uygarlığı 30, 31, 39, 64, 72, 73, 74, 77, 87, 89, 93, 198, 210
 Klein, Naomi 202, 204
 Kolomb, Kristof 77, 78
 Komplö teorileri 246
 komünizm 157
 korku(lar) 121, 131; ~ düzeni 156; ~ın doğası 148
 kozmopolitlik olanağı 147
 kökten değişim arzusu 116
 Kubrick, Stanley 150
 kucaklayıcılık 137
 kuraklık 39, 40, 45, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 88, 199, 200, 202; ~ın sistemi 69
 kurmaca kıyamet anlatıları 56, 121
 kültürel: ~ performanslar 58; ~ yankınlık 52
 kültürler 43, 52, 56, 108, 174
 küresel: ~ ısınma 201; ~ insan nüfusu 209; ~ salgın(lar) 17, 18, 19, 60, 121, 124, 157, 191, 193, 197, 198, 219, 221, 232, 266; ~ soğuma 209; ~ tedarik zincirleri sistemi 60; ~ tehdit 197
 küreselleşme 133, 201

L

Lara Pinto, Gloria 11
 LGBTQ karşıtı girişimler 183
 Lincoln, Abe 129

M

maddi kültürler 52
 Mandela, Nelson 129
 matematik 248
 Matherson 127
 Maya(lar) 43, 44, 62, 99; ~ bölgesi 40, 42, 67; ~ dünyası 91, 92; ~ kehaneti 44; ~ köken mitleri 174; ~ takvimi 44; ~ uygarlığı 30, 47, 73, 89
 McAnany, Patricia 12, 31, 35, 36, 38, 68, 69, 70, 77, 88, 103, 199, 290, 291
 McAttee, Walt 11
 McBride, Kim 11
 McCarthy 122, 127, 132, 161, 291
 McGregor, Ewan 114, 241
 Mears, Ray 114, 233, 241
 mecazi savaşlar 107
 MERS 197
 Mezopotamya destanları 176
 Middleton, Guy 12, 37, 104
 Miller, Stephen 202
 milliyet 217
 mitik geçmiş 13, 142, 143, 177; ~ geçmiş imgesi 15
 modern: ~ Avrupa hukuku 95; ~ insanlar 52; ~ topluluk 40
 Montalbano, Riccardo 12, 74, 75, 94, 95
 muhafazakâr zihniyet 155
 muhtemel kıyamet senaryoları 18
 müzik sanayisi 33

N

narsistik kişilikler 128
 nefret etme duygusu 120
 Nemett, Adam 12, 59
 neoliberal kapitalizm 127

- neoliberalizm 104
 Nepos, Julius 48
 nitelikli düşünce 60
 Nixon 105
 nostalji 143
 nüfus yoğunluğu 54, 210, 224
 nükleer: ~ silahlar 202, 203; ~ yıkım 111
- O
 Obama hükümeti 152
 ormansızlaşma 39, 45, 66, 67
 Orta Amerika tarihi 207
 Ortaçağ 47, 69; ~ batıkları 47
 otoriter rejimler 17, 111
- Ö
 öğrenci tipi 227
 ölümcüllük 202
 ötekileştirilmiş gruplar 131, 145
 öz savunma 167, 168
- P
 Parks, Rosa 129
 paternal: ~ erillik 143; ~ erkeklik 160, 166; ~ koruma dürtüsü 160
 paternalist davranışlar 166
 patojen(ler) 79, 80, 201, 202
 Pech hikâyeleri 14
 Pence, Mike 180, 185, 287
 Pompeo, Mike 180
 Pool, Chris 12, 219
 popüler medya 126
- R
 Reagan, Ronald 141, 150, 151, 179, 180, 181, 286
 ritüel 91
 Ritzenhoff, Karen 12, 135
 Roma: ~ devlet biçimi 106; ~ devleti 75; ~ İmparatorluğu 30, 46, 47, 48, 73, 74, 75, 76, 94, 95, 96, 98, 198, 201, 210, 212; ~nın çöküşü 76
- S
 sağ kalma: ~ dersleri 17; ~ içgüdüleri 225; ~ kitleri 249
 sağlıklı imgeler 121
 Sahlins, Marshall 224
 Salaverri, Jorge 114, 233
 sanatlar 248
 sanayileşmiş Roma 97
 SARS 197
 savaş(lar) 56, 66, 67, 69, 80, 107, 116, 138; ~ hâli 56
 Schweitzer, Dahlia 12, 100, 157, 161, 269, 273
 Servigne, Pablo 194
 Sharp, Bill 11
 sınır miti 144
 silahlanma hakları 169
 silahlı şiddet 172
 siyasi sistemler 70
 siyasi: ~ arena 165; ~ değişimler 116; ~ huzursuzluklar 18; ~ ihtilaflar 201; ~ istikrarsızlık 200; ~ kutuplaşma 153; ~ normlar 77; ~ parçalanma 65; ~ retorik 164; ~ sistem(ler) 31, 34, 104, 220, 274
 Smith, Al 127
 Soğuk Savaş 111, 124, 150
 Solnit, Rebecca 164, 276
 Kral Solomon 100
 Sontag, Susan 149
 sosyal: ~ destek sistemleri 202; ~ medya 172
 sosyoekolojik sistemler 194
 sosyoekonomik statü(ler) 144, 145, 217, 227
 sömürgeci: ~ geçmiş 42; ~ miras 27
 sömürgecilik 27, 38, 40, 41, 42, 57
 sömürgeleştirme dönemi 93
 Spriggs, Bianca 12, 125
 strateji tipleri 63
 suççeği 79
 suçluluk duygusu 131
 süreksizliğin imgeleri 34
 Synesius 97, 294

Ş

- şehir mezarlığı 100
 şiddet suçları 169
 şiddetli: ~ hastalık dalgaları 80; ~ salgınlar 59

T

- tanılayıcı davranışlar 33
 Tanrısal hükümranlık 88, 89
 tarım: ~ alanları 42; ~ sistemleri 211
 tarımsal faaliyet 224
 tarih 26, 44, 51, 53, 55, 74, 94, 96, 135, 248
 tarihsel eşitsizlikler 132
 teknoloji 133
 temas dönemi 52
 ticaret 63, 82, 83, 99, 147, 211; ~ örüntüleri 82
 tipik kıyamet anlatısı 125
 topluluk 101
 toplumsal: ~ çöküş 215; ~ dağılma- ların doğası 194; ~ değişim 33, 65, 80; ~ eylemler 127; ~ sistemler 64, 70, 220
 toprak erozyonu 66
 totaliter bir teokrasi 143
 Trump, Donald 152, 158, 178, 180, 219, 273, 274, 284, 291
 twitter 4

U

- ulus devlet 52
 uygarlıklar 196
 uygunsuz cinsel davranış potansi- yeli 185

Ü

- Üçüncü Dünya Savaşı 203

V

- vahşi hayat 113, 114, 126, 171, 232, 238, 249, 257, 267, 278; ~ becerile- ri 166, 171, 232, 240, 244, 267; ~ta sağ kalma becerileri 244
 Vietnam Savaşı 36
 Viking sagası 51
 virüs 59, 121

W

- Watt 180, 181, 182, 183, 286
 Watt, James 180, 181, 182, 183, 286
 Watts, Edward 77
 Westfall, Cliff 11
 Whitesburg 183

Y

- yabancı düşmanlığı 273
 yağmur ormanı 40, 41, 42
 Yahudi-Hıristiyan-İslam geleneği 176
 yanardağ patlamaları 67, 198
 yanlış eylem tarzı 164
 yapay modern rahatlıklar 165
 yaşam tarz(lar)ı 111, 141, 164, 166
 yaşama iradesi 225
 yazılı kanıtlar 75
 yeni teknolojiler 98, 269
 yerel: ~ bahçecilik 167; ~ halk 92
 yerli: ~ gelenekler 176; ~ kabile 54
 yıkıcı felaketler 208, 211, 270
 yoksulluk 218
 Yugoslavya İç Savaşı 154

Z

- Zarmakoupi, Mantha 12, 76, 295